

Якщо переробка твору без зміни внутрішньої форми не тягне одночасне оприлюднення як переробки, так і оригіналу, то переробка твору із зміною внутрішньої форми може викликати оприлюднення оригіналу внаслідок оприлюднення похідного твору. При цьому можна вважати, що оригінал оприлюднено, коли внутрішню форму не змінено взагалі (переклад), або лише у незначній частині (кіносценарій).

При вирішенні питання, чи мало місце при оприлюдненні переробки порушення авторського права на оприлюднення оригінального твору, треба приймати до уваги вид та мету (екранізація, адаптація для школярів, пародіювання тощо) цієї переробки, зважаючи на ступінь запозичення.

Таким чином, особисті немайнові права авторів похідних творів мають свою специфіку, яку слід урахувувати при вирішенні авторсько-правових спорів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Липчик Д. Авторское право и смежные права [Текст] / Пер. с фр.; предисловие М.А. Федотова. – М.: ЮНЕСКО, 2002. – 789 с.
2. Мэггс П. Б. Интеллектуальная собственность [Текст] / П. Б. Мэггс, А. П. Сергеев – М.: Юристъ, 2000. – 400 с.

3. Бентли Л. Шерман Б. Право интеллектуальной собственности: Авторское право [Текст] / Л. Бентли, Б. Шерман; Пер. с англ. В. Л. Вольфсона. СПб., Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. – 535 с.

4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). – Т. 6: Право інтелектуальної власності [Текст] / За ред. проф. І.В. Спасибо-Фатеевої. – Серія «Коментарі та аналітика». – Х.: ФО-П Лисяк Л.С., 2011. – 595 с.

5. Пленум Вишого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності». Постанова від 17.10.2012 р. № 12 // Електронний ресурс: ЛІГА: ЗАКОН Універсал-Бізнес 9.1.5., 2013.

6. Камышев В. Г. Права авторов литературных произведений [Текст] / В. Г. Камышев. – М.: «Юридическая литература», 1972 – 184 с.

7. Антимонов Б.С. Авторское право [Текст] / Б.С. Антимонов, Е.А. Флейшиц – М.: Юридическая литература. – 1957. – 280 с.

8. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации (постатейный). Часть четвертая [Текст] / Э. П. Гаврилов, О. А. Городов, С. П. Гришаев [и др.]. – М., ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – 784 с.

9. Моргунова Е.А. Авторское право: комментарий законодательства [Текст] / Е.А. Моргунова, О.А. Рузанова – М.: Издательство «Экзамен», издательство «Право и закон», 2004. – 272 с.

УДК 347.235

ПОНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ЯК ОБ'ЄКТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ: ПІДХОДИ ДО ТЛУМАЧЕННЯ

Тоцька К. М.,

здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Анотація: У статті вирішується питання термінології «земельна ділянка», що призводить до неоднозначних висновків як в теоретичній, так і в практичній сферах. При дослідженні враховується, що земельна ділянка може бути об'єктом земельного та цивільного права, виступати як об'єкт різних за своїм змістом і характером правовідносин (земельних, цивільних, в тому числі майнових, речово-правових, зобов'язально-правових відносин), публічних і приватних прав.

Ключові слова: земля, земельна ділянка, земельне право, цивільне право, природний ресурс, об'єкт.

Аннотация: В статье рассматривается вопрос терминологии «земельный участок», что приводит к неоднозначным выводам как в теоретической, так и в практической сферах. При исследовании учитывается, что земельный участок может быть объектом земельного и гражданского права, выступать как объект различных по своему содержанию и характеру правоотношений (земельных, гражданских, в том числе имущественных, вещно-правовых, обязательно-правовых отношений), публичных и частных прав.

Ключевые слова: земля, земельный участок, земельное право, гражданское право, природный ресурс, объект.

Annotation: The article addressed the issue different terminology on the concept of «plot of land», which leads to the ambiguous conclusions in the theoretical and practical sphere. During research it takes into account that the land can be the subject of civil law and land law, to act as different in their content and legal nature (land, civil, including property rights and rights of obligations), public and private rights.

Key words: the plot of land, land law, civil law, the nature-resource object.

Чинне українське законодавство оперує термінами «земля» і «земельна ділянка» в ракурсі об'єкта права власності, які є відмінними за своїм правовим навантаженням, що призводить до

неоднозначних висновків як в теоретичному плані, так і в практичному. Тому вважаємо необхідним проаналізувати такий об'єкт права власності як земельна ділянка та з'ясувати термінологічні аспекти цього поняття.

Питання права власності на «земельну ділянку» («землю») є предметом уваги сучасних науковців

та юристів-практиків, зокрема: В.І. Андрейцев, Л.М. Батталова, О.Г. Бондар, М.І. Гаврилюк, С.В. Губарев, С.В. Єлькін, Р.С. Кірін, М.Л. Коржанський, П.Ф. Кулинич, М.М. Мисник, А.М. Мірошніченко, В.В. Носік, С.Ю. Стародумова, Н.І. Титова, О.В. Шихалева, Д.В. Шорников, М.В. Шульга та ін.

Оскільки в межах одного трактування можуть також існувати різні підходи до наповнення поняття «земля» конкретним змістом, то питання залишається невирішеним та дискусійним.

Метою цього дослідження є виявлення особливостей тлумачення поняття «земельна ділянка». Тому потрібно вирішити низку питань: дослідити існуючі тлумачення поняття «земельна ділянка» («земля»); визначити правову природу поняття «земельна ділянка» («земля») та співвідношення подібних понять.

Слід відзначити, що в теорії права і в законодавстві використовуються декілька термінів: «земля», «землі», «земельна ділянка» і немає єдності щодо визначення цих понять. Їх юридична природа розкривається по-різному, що безпосередньо впливає на те, яким чином і в якій спосіб ці поняття знаходять вираз у нормах закону. З метою розмежування сфери дії різних галузей права стосовно тотожних, на перший погляд, понять, розглянемо більш детально норми чинного законодавства та наукові погляди щодо «земельної ділянки» («землі»).

Стосовно правового визначення поняття земля варто зазначити, що в законодавстві також не існує чіткого розмежування категорій «земля» – «землі».

Так, наприклад, Конституція України використовує термін «земля» (ст.ст. 13-14). Глава 27 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) має назву «Право власності на землю (земельну ділянку)» і застосовує категорії «земля» і «земельна ділянка» як тотожні. Але ЦК України не розкриває поняття земельної ділянки, що вимагає звернення до спеціального законодавства – Земельного кодексу України (ЗК України), що, в свою чергу, в якості об'єктів земельних відносин виділяє: по-перше, землю як природний об'єкт і природний ресурс, по-друге, земельні ділянки, по-третє, частини земельних ділянок.

Стаття 1 ЗК України вказує, що земля є основним національним багатством, яке перебуває під особливою охороною держави. Це положення було розвинуто доктриною – в роботах таких вчених, як В.В. Носік [10, с. 188], В.І. Андрейцев [1, с. 156] та ін. У ст. 2 ЗК України для дефініції об'єкта земельних відносин застосовується термін «землі», і визначається правовий режим «земель». Відповідно, в ч. 3 ст. 2 ЗК України вказано, що об'єктами земельних відносин є землі в межах території України, земельні ділянки та права на них.

Закон України «Про охорону земель» оперує поняттям «землі». Так, за ст. 1 ЗУ «Про охорону земель» земля – це поверхня суші з ґрунтами, корисними копалинами та іншими природними елементами, що органічно поєднані та функціонують разом з нею. Тобто, законодавець визначає поняття землі суто з точки зору її природних властивостей, в ракурсі земля – природний ресурс.

У закріпленому в ч. 1 ст. 79 ЗК України визначення земельної ділянки як частини земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами закріплена низка конститутивних ознак цієї юридичної категорії. Такими ознаками є: 1) земельна ділянка – це частина земної поверхні, до складу якої, за загальним правилом, не входять інші природні ресурси, а також будівлі і споруди, що можуть бути на ній розташовані; 2) земельна ділянка – це частина земної поверхні, яка відмежована від решти земної поверхні визначеними у встановленому порядку межами; 3) земельна ділянка – це частина земної поверхні з певним місцем розташування; 4) земельна ділянка – це частина земної поверхні з визначеними щодо неї правами.

Аналіз вказаного визначення свідчить, що при формулюванні поняття земельної ділянки законодавець використав дві групи ознак: фізичні і юридичні. До фізичних ознак земельної ділянки відносяться визначення земельної ділянки як частини земної поверхні та наявність меж по всьому периметру ділянки. До юридичних ознак земельної ділянки безспірно відноситься така ознака, як наявність встановлених щодо неї прав [7].

Досліджування стану піднятого питання в нормативній сфері дозволяє перейти нам до аналізу доктринальних підходів до визначення категорії «земельна ділянка» («земля»).

Поняття «земля» є багатозначним як у загальному спектрі природничих наук (планета Земля з усіма її компонентами; поверхневий шар земної кулі, дно вододім тощо), так і в суто юридичному аспекті, який тісно пов'язаний з природними факторами цього об'єкта та з його різними соціальними функціями.

Деякі вчені розглядали «землю» («земельну ділянку») як складову частину біосфери [13, с. 3], або як «найважливішу складову частину навколишнього природного середовища» [12, с. 96]. Можна припустити, що правове регулювання землі як природного об'єкта є предметом виключно земельного або екологічного (тобто, в кінцевому рахунку, публічного) законодавства.

Тому, використовуючи поняття «земля» і «земельна ділянка», законодавець у різних ситуаціях розставляє акценти в одних випадках на публічно-правову сторону відповідного об'єкта, в інших – на приватноправову. Однак, якщо розглядати фактичний стан відносин з приводу землі, то сама земля постає як сукупність земельних ділянок [2].

Земельна ділянка набуває статусу об'єкта права власності з моменту наділення її індивідуально визначеними ознаками як природного ресурсу, встановленими законодавством. До них слід віднести наявність:

1) поверхневого (ґрунтового) шару (що закріплено в ч. 2 ст. 79 ЗК України, ч. 3 ст. 373 ЦК України). В свою чергу ґрунти мають спільний режим із земельною ділянкою, землею, а їх використання, охорона та відтворення регламентуються саме земельним законодавством. Вважаємо, що поняття «земельна ділянка» та «земля» охоплюють не лише простір над землею поверхнею та під землею поверхнею, але й розташований в межах цього

простору ґрунтовий покрив. Отже, ґрунти – це складові земель (земельних ділянок).

2) простору. Крім поверхневого шару земельна ділянка як об'єкт права власності включає також простір над та під поверхнею ділянки на висоту і глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд [10, с. 50]. Виходячи із системного тлумачення норм ч. 3 ст. 79 ЗК України (це положення дубльоване у ч. 3 ст. 373 ЦК України), це формулювання слід розуміти як те, що право власності поширюється і на простір, необхідний для використання земельної ділянки за цільовим призначенням.

Можливість правомірного використання земельної ділянки певними особами як просторової (територіальної) основи, а також дозволені межі використання об'єктів та ресурсів, розташованих над та під землею поверхнею, обмежуються не стільки фізичними та природними ознаками земельної ділянки, скільки юридичними: цільовим призначенням, яке встановлюється в адміністративному порядку [9].

Поняття ландшафту є дуже близьким до визначення території. В еколого-правовому розумінні ландшафт може розглядатися як самостійний об'єкт правового регулювання, як територіальна система, яка складається з взаємодіючих природних компонентів [14, с. 21]. Поняття ландшафту в правовій сфері повинно вживатися у розумінні складової правового режиму земель, як ознаки поняття «земля», «земельна ділянка». А сам термін «ландшафт» є похідним від поняття «земельна ділянка» в широкому розумінні, при чому його необхідно тлумачити через поняття «землі» [5].

Необхідно відмежувати поняття «земля» (як природний ресурс) від поняття «земля» як частина території держави. Землю можна розглядати як частину території держави, на яку поширюється її юрисдикція, а отже, земля виступає об'єктом конституційного та міжнародного права. Земля, як територія держави, у власності знаходиться не може, вона перетворюється на категорію міжнародно-правову, а не цивільно-правову.

Відповідно до ст. 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Отже, розглядається в розрізі природного ресурсу, а саме – як поверхня суші з визначеними кордонами і ґрунтовим шаром під нею. Ділянка земної кори застосовується як міжнародно-правове поняття і як частина державної території [11, с. 10].

3) вод та лісів. Вони є окремими природними ресурсами, мають відмінний від землі правовий режим, для їх використання закон зазвичай вимагає отримувати спеціальні дозволи незалежно від наявності у користувача прав на земельну ділянку. Вважаємо, що слід розмежовувати землі, земельні ділянки, з одного боку, та ліси та води, з іншого. Отже, вважаємо, що води та ліси на цей час недоцільно включати у поняття «земельна ділянка», «земля» й відносити до переліку об'єктів нерухомості.

4) багаторічних насаджень. Головним елементом лісу є насадження. Відповідно до ч. 2 ст. 79 ЗК України (також ч. 3 ст. 373 ЦК України), право

власності на земельну ділянку поширюється в її межах у тому числі і на багаторічні насадження, які на ній знаходяться. Вважаємо, що це, а також сама природа багаторічних насаджень, які не можна відділити від ділянки без втрати ними своїх властивостей, а також втрати властивостей самої ділянки, дозволяє вважати, що поняття земельної ділянки в більшості випадків включає в себе багаторічні насадження, що на ній розташовані. Між тим, зазначимо, що питання повинно вирішуватися окремо в кожній ситуації [9]. Вважаємо, що оскільки сама природа багаторічних насаджень сприяє тому, що їх не можна відділити від ділянки, то їх слід виключити з переліку нерухомих об'єктів, оскільки вони не мають своєї власної юридичної долі і фактично являються складовою частиною земельної ділянки.

5) надр. За ст. 23 Кодексу України про надра землевласнику та землекористувачу надано право без окремого дозволу та внесення плати здійснювати обмежене використання надр під його ділянкою.

Слід урахувати, що землі, надані для використання надр, самостійної категорії не утворюють і входять до складу земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого спеціального призначення. Надра можуть перебувати виключно у власності народу України (ст. 4 Кодексу України про надра), а право надрокористування землевласників та землекористувачів обмежується лише кількома видами обмеженого користування вичерпним переліком копалин. Отже, немає достатніх підстав навіть для того, щоб вважати надра не лише складовою, але хоча б приналежністю земельної ділянки [6].

В юридичному розумінні поняття «земля» не включає в себе повітряний простір, надра, води та ліси, які здебільшого є об'єктами окремого правового регулювання.

Зауважимо, що природоресурсні галузі увібрали в себе цивільно-правові та еколого-правові підходи до регулювання земельних, водних, лісових та гірничих відносин, забезпечили спеціалізовані, більш адекватні галузеві механізми правового впливу на використання та охорону земель, вод, лісів та надр, а також вивели значну частину відносин природокористування із сфери дії цивільного та екологічного права. Отже, поняття земель, лісів, вод та надр як об'єктів відповідних правовідносин є вузькогалузевими. Тому земельно-правове визначення поняття земельної ділянки не може включати в себе як «повітряний стовп» над її поверхнею, так і частину надр під її поверхнею, оскільки таке визначення являтиме собою вихід за межі сфери дії земельного права та вторгнення в «компетенцію» іншої поресурсної галузі права. Тому, більш обґрунтованим представляється визначення поняття земельної ділянки як розташованого на земній поверхні «геометризованого блоку ґрунтового шару» [8, с. 60].

У доктрині наявна думка, що елементами землі як правової категорії та об'єкта права власності є: частина поверхні землі (у тому числі поверхневий (ґрунтовий) шар); усе, що знаходиться над поверхнею земельної ділянки; усе, що знаходиться під поверхнею земельної ділянки [3, с. 18]. Підтримуючи цю позицію, вважаємо,

що до складових землі відносяться: поверхневий (грунтовий) шар у межах цієї ділянки, простір, що є над і під поверхнею ділянки, водні об'єкти, ліси та багаторічні насадження, які на ній знаходяться.

Земельна ділянка і розташована на ній будівля (споруда, будова) можуть бути самостійними об'єктами права. При цьому будівля (будинок) може бути складовою частиною земельної ділянки як об'єкта права власності та окремим об'єктом права власності.

Як економічне благо, земля, характеризується наявністю таких основних виняткових властивостей, як обмеженість, неможливість переміщення в просторі. До специфічних ознак належать індивідуалізованість, оборотоздатність і те, що земельна ділянка – це об'єкт, який не може переміщатися в просторі та елементами якого є поверхневий (грунтовий) шар, водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, якщо інше не встановлено законом та не порушує прав інших осіб.

Оскільки земельна ділянка може бути об'єктом права (земельного та цивільного), виступати як об'єкт різних за своїм змістом і характером правовідносин (земельних, цивільних, у тому числі майнових речово-правових і зобов'язально-правових відносин). У разі виділення фізичній особі у встановленому земельним законодавством порядку земельної ділянки, вона стає об'єктом цивільних правовідносин, а її власник набуває відповідних цивільних прав та обов'язків [4, с. 7].

Таким чином, «земля» і «земельна ділянка» ділянка є термінами тотожними і розглядаються як природний ресурс і як майно. Специфікою землі, як об'єкту правового регулювання, є те, що вона одночасно може піддаватися і цивільно-правовому, і публічно-правовому впливу, а отже, стає об'єктом і приватних і публічних прав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейцев В. І. Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії: [монографія] / В. І. Андрейцев. – К.: Знання, 2007. – 445 с.
2. Батталова Л. М. Гражданско-правовое регулирование земельно-имущественных отношений в современной России [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 Казань, 2006. – 177 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissert.com/contents/205510.html>

3. Гаврилюк М. І. Цивільно-правовий захист права власності на земельні ділянки [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Гаврилюк Михайло Іванович; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К., 2013. – 21 с.

4. Губарев С. В. Право власності фізичної особи на присадибну земельну ділянку (садибу) [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / С.В. Губарев; НДІ приват. права і підприємництва Акад. прав. наук України. – К., 2009. – 18 с.

5. Єлькін С. В. Юридична природа ландшафту в контексті співвідношення дефініцій «земля», «землі», «земельна ділянка» [Текст] // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – Том 23 (62). – № 1. – 2010. – С. 231-238 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://repository.crimea.edu/jspui/bitstream/123456789/3516/1/3_0_el_kin.pdf

6. Кірін Р.С. Поняття надр: еколого-правові аспекти [Текст] // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2001. – Вип. 44. – С. 47-54.

7. Кулинич, П.Ф. Земельна ділянка як об'єкт правових відносин: поняття, ознаки, види [Текст] / П.Ф. Кулинич // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 3. – С. 215-219 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2010_3/215.pdf

8. Мисник, Н. Н. К поняттю земельного участка [Текст] / Н. Н. Мисник // Государство и право. – 2005. – № 10. – С. 57-66.

9. Мірошніченко А. М. Земельне право України [Навчальний посібник]. – К: Алерта, ЦУЛ, 2011. – 678 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.big-lib.com/book/10_zemelne_pravo_ukraini/877_2_Ponyattya_zemlya_zemelna_dilyanka

10. Носік В. В. Право власності на землю Українського народу: [монографія] / В. В. Носік. – К.: Юрідік Інтер, 2006. – 544 с.

11. Шихалева О. В. Земельный участок как объект гражданских прав [Текст]: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.03 – Гражданское право; Предпринимательское право; Семейное право; Международное частное право / О. В. Шихалева; Науч.рук. В. С. Белых. – Екатеринбург, 2006. – 24 с.

12. Шульга М. В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях [Текст] / М. В. Шульга. – Х.: Консум, 1998. – 224 с. – С. 96

13. Шульга М. В. Земельный кодекс Украины: [научно-практический комментарий] / М.В. Шульга. – Х.: Одиссей, 2008. – 624 с.

14. Экологическое право Украины: [учебное пособие]. – Х.: ООО «Одиссей», 2007. – 464 с.